

IX.

Monita pro iis, qui concionandi munus suscipiunt.¹

1. Quod primum prae oculis habendum est ei, qui munus concionandi suscipit, illud est ut noverit, quorsum tale munus spectet; quo fiet, ut media fini assequendo accomodata comparet. Ille enim, qui argentariam facit, si artis suae scopum ignorat, turpiter procul dubio errabit, ubi ventum erit ad instrumenta eligenda, quibus opus aliquod perficiatur. Nec secus erit cum verbi Dei praecone, qui verum concionatoris finem praeteriens, illum reputet vel in parandis divitiis, vel in honore aucupando esse positum.

2. Concionandi munus quale sit, Christus ipse indicavit, quum Petrum et Andream ad apostolatam vocans „Venite,“ inquit, „post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.“² His nempe docuit, concionatoris officium totum esse in lucrandis animis. Liqueat igitur, a veritate magnopere aberrare, quicumque existimat divinae legis praeconium hanc habere metam, ut nomen sibi quis acquirat literati ornatique oratoris, vel ut pone se turbas audientium rapiat, vel ut subtilia dilucide et ordinate

¹ Haec instructio a Lainio hispanice primum scripta est. Praeter textum hispanicum etiam versio italica nobis praesto fuit; sed latina versio a quodam socio nostro recenter confecta, ut in lucem publicam ederetur, praefendum visum est.

² Mat. 4, 19.

enarret. Concionator hominum piscator est eorumque ad coelestem patriam ductor.

3. Patefacto muneris scopo, ad perquirenda media gressum faciamus; munus enim quodlibet media sibi propria et instrumenta possidet, quibus apte geratur, in iisque probe tractandis tota praestantia concionatoris est.

4. Princeps porro medium ad animos ex concione lucrandos amor est, isque vehemens erga Deum. Amore Dei si quis careat, nec graves sui muneris labores ferendo par erit, nec verba ipsius auditorum corda movebunt. Id Christus nobis testatum voluit, tum scilicet quum pastoris munus Petro demandans ter petiit ab eo, an amaret ipsum, statimque subdens „Pascere oves meas.“¹ Quo ex loco infert S. Bernardus, pastoribus ecclesiae persuasum esse debere, magnam ab ipsis Deum erga se dilectionem requirere. Et merito quidem. Uti enim arbor quaevis, nisi magnitudinem natura quae sitam attigerit, nullus fert fructus, nec animalia generant, quamdiu non adoleverint, pari modo concionatori vehementi amore in Deum opus est, ut spirituales generet filios, homines videlicet divino mancipans famulatu. Quod iterum redemptor noster docuit apostolos: „Vos estis sal terrae . . . Vos estis lux mundi“ etc.² Unde patet, quanta in bono concionatore vitae sanctitas esse oporteat.

5. Amor hic divinus non uno ex capite oratori sacro necessarius est. Hinc oritur in primis recta in dicendo intentio, qua cavetur, ne magna auditorum frequentia inane sui aestimationem generet, quod facile penes illos usu venit, qui remisso in Deum feruntur amore. Hinc secundo loco animi constantia hauritur ad adversa quaeque ferenda, quibus serius oculus premitur quicumque verbi Dei praecone rite agit. „Si me persecuti sunt et vos persequentur,“ inquit Jesus.³ Profecto ei, qui nudam enarrat veritatem, oppugnatio aliquando non deerit. Concionator ita nunquam expertus prospiciat, ne non ad normam

¹ Joh. 21, 17.

² Joh. 15, 20.

³ Mat. 5, 13, 14.

suo muneri satisfaciatur. Iterum monet Dominus apud Johannem: „Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat diligeret; quia vero de mundo non estis . . . propterea odit vos mundus.“¹ Insurgunt mundani homines contra divinarum legum interpretes; plures enim isti veritates proponunt, quas illi non jucunde audiunt, plura carpunt vitia, quibus ii valdeicere nullo modo volunt. Tum enim vero nisi concionator ferventi adversus Deum amore fulciatur, victus timore hominum pravae ipsorum indulget voluntati eritque de iis unus, quos propheta „canes“ appellavit „mutos, non valentes latrare.“²

6. Nec verus zelus praeterea nec in dicendo fervor nonnisi ex amore Dei originem ducunt. Profani rhetores illud ab oratore apprime expostulant, ut quos affectus in auditorum animis ciere intendit, eos antea in se ipse excitationes habeat; quod quidem impendio magis pro sacra eloquentia necessarium est. Si igitur auditores divinae charitatis ignem concipere debent, flagret primum concionator ipse divino hoc amore ac vehementissime flagret; quod ut assequatur, magna ipsi opus est familiaritate cum Deo. Quamobrem concionandi provinciam assumere quicumque intendit, diu multumque in antecessum pravos animi motus frangere consuescat multusque in orando sit. Oratione et constanti passionum impugnatione ferventem sancti omnes amorem Dei sunt consecuti. Inde fit, quod apostolus Titum ac Timotheum docet, eum, qui episcopus esse debeat, binis hisce virtutibus carere nullatenus posse. Hieronymus etiam in eandem sententiam loquitur in epistola ad Nepotianum de vita clericorum. Gregorius vero Magnus in Pastoralibus et in Ezechielem id saepe iterat, non esse pastoralis muneris pares, qui virtutibus non sint exculti. Quapropter ii primum assidue orationi vacent, quemadmodum apostoli jussi sunt a Christo: „Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.“³ Qui secus fecerint, magnopere periclitantur; non enim ovile per januam

¹ Joh. 15. 19.² Is. 56. 10.³ Luc. 24. 49.

ingrediuntur, nec mirum accidit, si Spiritus sanctus istius januae custos eam ipsis non patefecerit, potius enim latrones quam pastores sunt.

Religiosus autem si quis fuerit, eique evangelizandi officium a superioribus demandetur, dum adhuc virtutibus non est instructus, is quidem ex eo saltem tempore sanctimoniae acquirendae toto pectore incumbat, ut praesens orandi studium seseque vincendi pristinam oscitantiam suppleat. Imitabitur nempe apostolorum gentium, qui statim ac Deo sese dedit, simul et concionari exorsus est et castigare corpus suum, ne quum aliis praedicasset, ipse reprobis efficeretur.⁴ Et his quidem de primo medio abunde sit dictum.

7. Alterum medium est, ut in qualibet oratione suanitur concionator de docendis, movendis delectandisque auditoribus. Haec tria, inquit Augustinus⁵, praestari debent, ne quis incassum laboret; eadem tum scripturarum, tum ceterorum patrum auctoritate commendantur. Porro docendi officio satisfaciatur orator sacer, si veram integramque enarrabit doctrinam; etenim ipse est munus, ut animos coelo lucretur, id vero prava mendacique doctrina obtineri absurdum est. Ideo Christus dominus apostolis dixit: „Praedicate evangelium omni creaturae.“⁶ Tum S. Paulus postquam Tito scripsit, non paucos futuros esse concionatores malos, subdidit: „Tu autem loquere, quae decent sanam doctrinam.“⁷ monetque ut stultas quaestiones devitet, „sunt enim inutiles et vanae,“⁸ eademque Timotheo commendata voluit.⁹ Consentit his s. Gregorius, qui ostendit, concionatorem curiosa persequi non debere.⁷ Comparatur enim ministro super familiam constituto, ut alimenta suppeditet, quem Christus fidelem servum appellat. Quamobrem qui populum curiosis detinet sermonibus, iis adnumerandus est, quos Paulus sigillat ut adulterantes ver-

¹ I. Cor. 9. 27.² S. Aug. De doctr. christ. l. 4. c. 12. n. 27. Migne P. L. 34. 101.³ Marc. 16. 15.⁴ Tit. 2. 1.⁵ Tit. 3. 9.⁶ I. Tim. 1. 4.⁷ Cf. De cura pastoralis l. 3. c. 39. Migne P. L. 77. 124.

bum Dei.¹ Scripturae vero et sancti patres tot tantisque hunc perversum morem persequuntur, ut nimius sim, si pluribus hanc veritatem tutari velim. Attamen, quoniam praecipuae concionatoris partes in hoc sunt, rem illustrare nequaquam pigeat.

8. Probe auditores docere eo redit, ut illud quod exponitur non sit fucatum sed verum, non mirum sed utile, tantaque prudentia dictum, ut nil erroris concionem inficiat, auditores vero fidei dogmatibus ac bonis moribus imbuantur eo prorsus modo, quo evangelium postulat. Id ut praestet sacer orator theologiam scholasticam callere debet ceterisque disciplinis praestare; si secus fuerit, auditores facile fallat, et quin suspicetur, falsa plus semel proferet. Scripturis quoque sacris studuisse oportet sanctorumque patrum opera assidua manu volutasse. Nam in scholis quidem doctrina universali fere modo traditur; ut vero in peculiaribus casibus quid sit dicendum sciatur, id scripturarum lectio et sanctorum patrum praestabit. Quibus in casibus ne quid ex imprudentia peccetur, bina reperio adjumenta a sanctis viris usurpata. Primum est, ut vitiosa extrema dispiciamus in unaquaque re occurrentia, hisque cognitis medium iter facile tenebimus. Sic S. Gregorium egisse videmus quoad omnia fere moralia documenta, quae in pastorali perhibet. Defectu enim et excessu in eadem re peccari potest. Medio autem invento itinere, diligentiore adhuc disquisitione opus est, ne quis decipiatur; et quina illa capita orator ad examen vocet, quae a S. Gregorio² referuntur: 1° quid velit pro concione dicere; 2° cui dicere debeat; 3° quo tempore; 4° quo gestu quibusque verbis; 5° quamdiu diciturus sit. Haec si quis probe considerat, non illum prudentia in dicendo deseret. Verum, quia his quoque exactis deceptioni adhuc subsumus, alterum adjumentum concionator adhibeat, Deo scilicet se commendat fuis e corde precibus. Si enim, ut docet apostolus, nomen Jesu ut oportet proferre non valeamus nisi auxilio Spiritus Sancti,³

¹ II. Cor. 2. 17.

² XI. Hom. lib. 2. in Ezech. n. 2. Migne P. L. 76, 906. ³ I Cor. 12. 3.

id longe magis necessarium erit, ut quis solida loquatur hora. Ipse S. Paulus auxilium istud implorabat. Sancti etiam antequam pro concione dicerent, coelum precibus fatigabant. Magnae igitur temeritatis notam non vitabit concionator, qui, Deo non exorato, accesserit ad dicendum. Idipsum exemplo suo Christus edocuit, pernoctans in oratione.¹ Ipse enim, utpote Deo semper unitus, nocturno illo secessu non egebat ad concionandum die postero; verum id nobis documento esse voluit. Nec aliter Moysi factum videmus; montem conscendit, unde legis tabulas Judaeis retulit, ibique dum oraret, didicit a Deo, quae postea docuit populum. Si quis ergo auditoribus dicendo prodesse cupit, postquam studiose concionem paravit, ad orandum Deum accedat, ne quid imprudenter proferat.

9. Ut plenius de hac oratoris prudentia dicamus, illud et notatum volo, nunquam perfectum concionatorem futurum, qui naturali non polleat ingenio. Verum quidem est, Deum aliquando per os asinae locutum esse; id tamen miraculis adnumeratur. Non ergo Deum nos tentabimus, miracula praesumentes. Quod sane foret, si quis ingenio carens, solis precibus se rem confecturum speraret. Is naturali laborat impedimento, scilicet oculis suffusus lacrimis aut velo obductus par videndo non est. Liquet hinc cognitionem electionemque alicujus ad conciones habendas opus esse sapientis viri, qui probe dijudicet, polleat necne candidatus eo ingenio, quod tanto respondeat muneris. Ingenio si cares, evidens est, Deum te ad verbi sui praeconium non elegisse; si enim elegisset, media quoque suppeditasset. Judicium vero de hac re penes alium esto, nam nemo bonus iudex in causa propria. Sic et Christum apostolos misisse legimus; et Paulus ait: „Quomodo praedicabunt, nisi militantur?“² significans nempe, hoc munus a nemine privata sententia suscipiendum, non enim omnium humeri id valent. O quam districtam Deo reddent rationem antistes, qui homines exiguae prudentiae evangelii praecones constituunt! Imprudens scilicet impruden-

¹ Luc. 6. 12.

² Rom. 10. 15.

ter loquetur, et quamvis doctus ille sit et pius, magno fide-
libus nocumento erit.

Novi equidem, quae hucusque de docendi munere
diximus, haud levem injectura metum religiosis viris, qui
obedientia reguntur, quum videant, quam longe a perfecta
hac scientia distent. Verum hi ne despondeant animum. In-
scientiæ supplebitur, modo ferveant zelo gloriae Dei at-
tenteque perpendant singula, quae dicturi sunt, sive pro-
prio studio sive aliorum sapientum consilio.

Quod autem in unaquaque oratione enarrandum erit,
parum sit paucisque verbis, ut infra dicemus. Hoc pacto
vel parum doctis res succedet, dummodo indicatis subsi-
diis sese juvent. Tum vero si nunquam loquentur nisi
quod probe prius intellexerint, si prudentis iudicio se ge-
rent, scientiâ in dies augebuntur et brevi spatio quod satis
muneri est possidebunt.

10. Post munus docendi diximus concionatori moven-
dos esse auditorum animos, ut quod docti fuerint opere
praesent. De hac etiam re Titum ac Timotheum di-
scipulos monet s. Paulus.¹ Diversa vero in sciendis affecti-
bus ratione agendum est a christiano ac a profano ora-
tore. Profanus namque rationibus fudit suis vimque to-
tam a praeceptis rhetoricae mutuatur; christianus contra
Deo potius quam argumentis nititur atque ad movendos
animos divinum implorat numen. Hoc si deest, dicendum
erit cum David: „Nisi Dominus aedificaverit domum, in
vanum laboraverunt, qui aedificant eam; nisi Dominus
custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.“²
Ideo scribit alibi s. Paulus: „Neque qui plantat est ali-
quid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.“³
Quamobrem qui suis sermonibus movere auditores optat,
multus hic sit in orando enixeque Dominum roget, ut vir-
tutem impertiat verbis suis. Nam non solum ut sapienter
quis doceat, fervida ad Deum prece opus est, verum etiam ut

¹ Tit. 2. 1. 8. 15; II. Tim. 6 s.; 12 ss.

² Ps. 126, 1.

³ I. Cor. 3. 7.

quae dicuntur efficacitate non careant. Hanc porro effi-
cacitatem ingenium concionandi vulgo nominamus.

Ex apostoli doctrina varias nunc Deus elargitur gra-
tias cui ipsum libet ad agrum ecclesiae colendum. In
ipsarum numero est etiam efficacitas in dicendo. Profecto
reperire haud raro est oratores, qui suis sententiis corda
auditorum penetrant; alii e converso etsi venustissima pro-
ferunt nihil tamen animos movent. Ii gratiam ingenium-
que concionandi acceperunt, quibus alii privantur.

Hic vero, quandoquidem sese dat occasio, juverit ad-
vertisse, loquendi efficacitatem ex iis esse, quae munera
gratis data in scholis nuncupantur, quaeque e sententia
sanctorum patrum ad aliorum emolumentum spectant; alia
autem gratia est, qua Deo amicitia jungimur. Ex quo
infero, posse oratorem sacrum maxime valere in dicendo,
dum etiam capitali noxa tenetur; neque efficaciam illam
sanctimoniae esse indicium.

Hoc ergo dicendi dono si quis ornatur, ne insolenter
se efferat; quum enim nullo suo merito sed gratia Dei
illo fruatur, majore mactabitur poena, ubi perperam usus
fuerit. Eveniet simul, ut alii ad bonam frugem hortatu
ipsius se recipiant, ipse vero aeternum pereat; iniquus nam-
que servus creditam sibi non exercuit pecuniam. Contra
est si quis et munere hoc praestet, et eo sancte utatur;
is profecto apostolicus orator merito audiet, et „magnus
vocabitur in regno coelorum.“¹ Talis habendus est s. Pau-
lus; qui ad Corinthios scribit, non esse sermonem suum
„in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in osten-
sione spiritus et virtutis;“² id nempe significans, vim in
dicendo suam non e rhetoricis oriri argumentis, sed ipsum
Deum virtutem verbis suis gravitatemque impertiri, qua
hominum mentes subigerentur.

Porro donum istud loquendi quibusdam a natura est;
loquuntur et suadent, tantamque suavitatem prae se ferunt
et efficaciam, ut auditor det manus victas, flectatur, obe-
diat; alii vero precibus impetrant, idque praestantius longe

¹ Mat. 5, 19.

² I. Cor. 2, 4.

est, utpote proprio partum labore. Tum ex iis omnibus sunt, qui hocce dono continenter fruuntur, sunt qui subinde tantum; nunc mira patrant, nunc incassum verba proferunt. Quamobrem universi, antequam pro concione dicunt, Deum rogent oportet, ut fructu loquentes nequam priventur. Omnes autem Christifideles hujusmodi evangelii praecones suis precibus obtinere conentur; siquidem monet Christus: „Messis quidem multa, operarii autem pauci; rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.“¹ Iis nempe Deus utitur ad animorum salutem. Nam quotidiana teste experientia, unus istorum aliquis regionem peragrans amplio rem fructum sua dicendi virtute facit, quam plures simul, qui tali destituantur virtute. Et hi quidem sterilitatem laborum suorum ne querantur; eo pedem inferunt, quo Deus non advocat; mirum ergo non fuerit, quod sermonibus suis aërem verberant.

11. Dolendum sane quum dicentes e suggestu audimus, quos Deus non misit. An non improbandus foret, qui quam non novit artem, in hac se exerceret? Quid ergo dicendum, quum cernimus evangelii praeconem agere, qui tanto muneri gerendo par non est? At si quis subditus hanc sibi provinciam a superiore mandatam habet, cui ipse non est idoneus, non subditus sed superior exposcenti Deo rationem reddet. Mittat proinde subditus metum; divinam tamen clementiam ne desistat precibus fatigare. Nobilem namque ac liberalem animum Deus gerit, tantaque obedientem benevolentiam prosequitur, ut si petant, auxilium, quo digne commissum munus exerceant, non denegaverit. Videat e contra superior, quid Deo responsurus sit, si nullo facto periculo hac in re procedit. Ipsi improperabit illud: „Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt et non cognovi.“² Idoneos vult ministros in domo sua Deus, nec cerdonibus indiget. Nec obsequium illi praestant, qui ineptos evehunt, sed gravem potius afferunt contumeliam, quum concionibus habendis destinant, qui risus magis cient quam gemitus.

¹ Luc. 10, 2.² Os. 8, 4.

At enim qui aptior sit non suppetit, seges vero est ampla! — Nil haec ad excusationem faciunt. Amplior erat seges, quum apostoli concionari exorsi sunt; universamque terram ad Christi fidem traduxerunt, Orientem antistites sacri, ut mittat Deus operarios; tum subditos scrutentur; videant qua ratione privatim concionentur; tandemque qui se huic officio idoneos produnt eos ipsi eligant. Sit quoque seges immensa, hoc pacto messorum non desiderabuntur.

Quam multa hac de re occurrunt dicenda. Verum quum illic ego spectem, ut doceam, quo modo conciones habeant, eos qui natura ad id praestandum sunt parati, hoc unum subdam, esse in ecclesia, ut apostolus perhibet, „divisiones gratiarum,“¹ nec eadem omnes donari. Et in actibus apostolorum egisse narrantur, ut alius acciperet „locum ministerii, de quo praevicatus erat Judas;“² binos autem proponere, qui necessariis videbantur dotibus instructi. Haud aliter se gerant antistites; idoneos eligant, ineptos rejiciant, ne Deum forte tentent, miracula ex eo sperantes nulla de causa. Quos Deus huic destinat officio, ii naturale quoddam ingenium atque in dicendo efficaciam jam inde ab adolescentia praese ferunt. Efficaciam, inquam, in dicendo; non enim ad conciones habendas satis est, ut nitida quis voce utatur; verum tali eam inflectat arte, ut animos penetret, attentos teneat auditores, illosque quo velit rapiat. Hunc ego parem iudico verbi Dei ministerio gerendo; huic adjuventis omnibus subveniendum censeo, quo perfectus evadat. Nam, ut idem repetam, suaviter Deus omnia disponit, soletque a primis annis ea cuique munera largiri, quae officio respondeant serius ab ipso gerendo. Dicta igitur haec sint, ne superior imprudenter in hoc negotio agat, subditus vero ut obedientiae fidat. Si enim evangelio nuntiando addicitur, dum necessario caret ingenio, potens Deus est, qui hoc

¹ I. Cor. 12, 4.² Act. 1, 25.

ipsi ingenium suppeditet.¹ Si vero muneri alii destinatur, dum sibi ipse concionibus habendis videtur par, pro certo habeat, alia sibi non pauca deesse, quae evangelicus concionator habeat necesse est.

12. Illud autem ad persuadendum juvabit, si rationibus concionator rem suam conficere studebit. Quod etsi rhetorum proprium est, oratori tamen sacro non est omitendum. Documento ipse Christus est, concionatorum exemplum; ut quum rationibus evincit, amandos esse inimicos, nimiamque de cibo et potu sollicitudinem deponendam.² Nec secus egit apostolus ceterique viri sancti. Homo siquidem (rationale quippe animal est) rationibus maxime ducitur. Quamobrem perperam agit orator, qui, rationibus praetermissis, movere animos arbitrat.

Talia porro argumenta sint, quibus clareat, bonum id esse, quod suadere intendimus. Voluntas enim nonnisi illud amplectitur, quod bonum iudicat intellectus. Idecirco non movetur unquam auditor, quin persuasum antea sibi habeat, bonum esse id ad quod impellitur. Omnes etiam, qui peccando dant operam, eo demum ad peccatum ducuntur, quod quum sibi delectationi vel terreno emolumento sit, bonum sectari putant. Fallacias ejusmodi discutere concionatorum est. Quibus proinde reperienda sunt argumenta, unde liquidum penes auditores fiat, bonum, quod ex peccato est, perniciosum esse ac fucatum, majoremque, si virtutem colant, ipsis gigni utilitatem. Utque prudens belli dux cum hostibus dimicaturus fortiores eligit milites atque arma, idem quoad ferenda argumenta praestet orator sacer, ut nempe iis snaviorem evincat esse virtutem, quam vitium. Quod si praestantiorem virtutis suavitatem demonstrare non valet, probet saltem alias haberi utilitates a virtute easque longe meliores, quam sit delectatio, quae ex peccato hauritur. Alias solidis item pro-

¹ Omissae sunt a nobis duae lineae, quarum sensum in mss. tum hispanico tum italico nimis hoc loco corruptis assequi non licuit; ceterum in iis res jam dictae repeti omnino videntur.

² Mat. 5, 25; 6, 26.

habit argumentis, vitium damnorum gravissimum esse fontem. Quae propterea damna probe concionator cognita ac perpensa habere debet, ut auditoribus singillatim proposita eos ad virtutem transferant.

13. Cernis, quam multa in promptu sint concionatori subsidia, quibus flagitiosos superet. Modo enim virtutem fore delectabilem ostendet et ad amandum alliciet, modo honorificam evincet, subinde utilitatem patefaciet, alias vero, quod non sit ardua factu ac decore plena. Porro universa haec vel ex rei definitione depromet, aut si lubet a causis, ab effectibus, ex adjunctis locorum, personarum, temporis et si quae sunt alia. Idem de vitio quolibet tenendum, a quo reduci auditores debeant. Sicut enim voluntas, quod ipsi probatur bonum, prosequitur, sic et quod probatur noxium et turpe, aversatur. Qui rhetoricis praeceptis studuerint, jam ista cumulate norunt; qui contra hoc studio expertes fuerint, abunde ipsis erit, si emolumentum, gaudium laudemque advertunt, quae virtutem comitantur, pariterque contraria, quae vitium sequuntur; omnia quidem a causis, ab effectibus, a circumstantiis deducta.

14. Tertio loco ad ciendos affectus apta vocis moderatio confert, ut materiae scilicet et auditoribus congruat. Vocem inter loquentis et aurem audientis nescio qui nexus interest, quo fit, ut, si orator vocem incondite effundit, irriterentur, qui audiunt, et quin moveantur arescant potius. Ut magis perspicua res fiat, adertas triplici loquendi modo concionatorem in quavis oratione uti. Vel enim docet et narrat, vel cum suavitate dulcique insinuatione affectus excitat, vel demum objurgat et reprehendit. Jam pro diversis hisce modis diversimode moderanda vox est. Quod nisi commode suoque tempore fiat, de concione actum erit. Orator musico componitur; quo minus belle voce utitur, eo plus efficaciae perdit oratio.

15. Ad hanc igitur normam se gerat. Sive narret, sive doceat, servet naturalem modum. Erraret procul dubio, si cum praecipitantia diceret manibusque concupantibus et clamosa voce. Docere et narrare ita quis debet ac si legat. Tunc enim orator erudire intendit, quod sane nec

celeriter fit nec clamose. Auditor quoque id exigit; quippe quod intellectus lente ac placide veritatem contemplari cupit vultque sibi illam distincte proponi. Nolim tamen, ne quis idecirco frigide remissequ procedat. In medio virtus. Quum ergo lente loquendum dicitur, non ita accipias, ut guttatum verba ex ore prodeant. Fervor adesse semper in oratione debet; alius tamen quum docendum, alius quum movendum.

Ut brevi omnia epilogo comprehendamus, orator nar-rans vel docens temperata et aequabili utatur voce; verba ab invicem distinguat; postremas syllabas ne sinat elabi; lento procedat inessu; brevioribus loquatur periodis, ne respiratio anhe-la sit; celeritatem caveat; demum sit sui dominus, sistat quum opus erit, initium et finem suo tem-pore periodis faciat, omnia distincte proferat, ut suspensos teneat auditores suoque ex ore pendentes.

16. Hac in re ii peccare solent, qui assueti sunt clamoribus concionari. Frigescere enim orationem reputant, nisi furiose clament; tum vero sive doceant sive moveant, cum strepitu omnia conficiunt. Alii quamvis hoc vitio minime laborant, nesciunt tamen orationem opportune intercipere; omnia concatenantur, loquuntur quin reciprocent spiritum, properant, praefocantur, et sic auditores taedio afficiunt. Alii contra sunt, qui verba nimium dividunt, syllabarum extremas protrahunt, unamque inter periodum et alteram morose quiescunt, quo tota alget oratio. Cujus rei causa inde videtur repetenda, quod ad periodi finem jam pectus defatigatum habent. Tum sane sistendum, tum recipiendae vires, antequam ulterius dicant. Ii vero altero quoque ut plurimum notantur vitio, quo ardore inter loquendum privantur. Nimirum periodum exordiuntur tenui voce, quam gradatim ad extremum usque vehementius intendunt; at longa periodus est; hinc pulmones defessi, hinc exhaustae vires, hinc languet oratio, hinc auditores dormitant. Haec ut caveat, servet diligenter orator sacer, quae superius data sunt monita.

17. Alia ratione flectenda vox est, si quando affectus cedere oportet. Tum vividiore actione utendum motuque

maiore; his quippe stimulatur voluntas. Hoc vero interest inter allциendum ac reprehendum, quod alterum cum suavitate fit ac veluti paterno amore, alterum cum severitate et quasi herili auctoritate, ita vero ut auditores advertant, non ex furore reprehensionem gigni, sed ex virtutis amore divinique honoris desiderio.

Concludamus igitur. Concionator, sive docet sive narrat, aequabili id voce praestet, tamquam si magister in scholis praelegat. Quo autem proprius ad expugnandam voluntatem accedit, eo dicat ardentius, ut demum contentione maxima ad finem veniat.

18. Generatim ad usum vocis quod pertinet, binae dari possunt regulae. Prima est: Sub orationis initio naturalis vox, quae tamen audiatur, servetur. Hinc reputet secum ipse orator, sermonem se miscere cum duobus tribusve ex audientium corona, in iis etiam figat obtutum cogitetque, qua eos voce alloqueretur, si negotium aliquid cum illis haberet gerendum. Profecto non desunt concionatores qui, si quo modo e suggestu dicunt, eo cum privatis agerent, risu procul dubio exciperentur. Habeant hi pro certo, clamoribus nihil confici. Videntur enim laeunaris trabes alloqui magis quam auditores. Tum vero auditores sic adstant, quasi non ad ipsos fiat sermo. Liceat mihi fateri, quod experientia teneo. Sacrorum oratorum pars maxima, ubi haec animo non praeteriret, non male munus gereret suum. Libenter sane nemo oratorem non audiet, qui recta loquitur, qui ex animo loquitur, qui ea loquitur voce, quam ex Deo habet.

19. Secundam proponamus regulam, quae quidem sub-indicata jam est. Praecipua scilicet oratoris cura illuc spectet, ut ex animo dicat. Videmus enim, quod ubi aliquis, sive sapiens demum sit sive rudis, ex animo de re quapiam sermonem miscet, idonea eo ipso voce aptoque utitur gestu. Villicus exempli causa, qui in itinere alium affatur, rhetoricam ne nomine quidem novit; si tamen narrat, temperate loquitur; si contra amicum ad quid praestandum instigat, vocem intendit, brachia manusque agitat, quin advertat; reprehensionem quoque si adhibet, id

vox ipsa gestusque prodit. Quo pacto id fit? Nempe villicus, nil de voce cogitans, amico omnibus modis suadere nititur, ut sibi morem gerat. Haec ergo prae ceteris servanda regula. Studeat concionator, ne zelus apud se detrimentum capiat; optet auditorum emolumentum; cetera non multum moretur, abesse enim nequaquam poterunt.

Tribus igitur huc usque traditis mediis, prece nimirum multa, solidis argumentis, apta pronuntiatione, dubitandum non est, quin auditorum corda excitaturus concionator sit.

20. Jam veniamus ad tertium illud, quod in oratore sacro s. Augustinus exquirat, nempe ut delectet.

Hac in re multum quoque discrepant evangelicus et profanus orator; unde et diversae utrisque ad delectandum leges. Finis profani oratoris est, criminalibus forensibusque disceptationibus definire populum; mirum ergo nemini accidit, quum delectandi recreandique causa salibus utitur et jocis. At verbi coelestis praeco Dei nomine loquitur; seria tractat, quae animorum salutem spectant; sacro etiam loco dicit. Sacrilege igitur ab eo tempus secularibus tereretur nugis; curet proin ut sancte pique delectet. Ideo Nepotianum ab Hieronymo edoctum legimus, ut nunquam risus sed lacrymas dicendo cieat. Quod apostolis ipsique redemptori Jesu solemne fuit, quum ne semel quidem sermonibus illos suis invenimus movisse risum. Christianus orator, quo auditores in Domino delectet, concionibus rite componendis apprime studeat, figuris similitudinibusque venustis adhibitis, solidis argumentis, grato ornatuque stilo; quae si praestiterit universa, abunde ad hunc scopum habebit.

Paucis his verbis universa comprehenduntur, quae ad elucubrandas rite orationes usui esse debent. Breve quidem praeceptum, ast prolixius explicandum.

21. Ut igitur in dicendo delectationi simus, exemplar nobis petendum a probo architecto, qui primum necessaria struendo comparat, tum unumquodque decenter in aedificio collocat; et si deterius quid occurrit, eo ponit loco,

quo pulchritudini operis non adversetur. Haud aliter concionator dum sermones conscribit, optima proferre studeat ac decora; quae vero minus probantur, ita distribuat, ne ipsis cetera deturpentur.

Doctrinae porro, quae traditur, pulchritudo duobus maxime conficitur: vel quod proponitur, sit pluribus ignotum aut aliis non facile visum; vel si novum non est, nove tamen efferatur, arte nempe et rhetoricis figuris in auxilium vocatis.

Ad primum confert probatos legisse libros, ubi materies, de qua nobis agendum, tractatur. Pone quaeso, demissionem animi vel patientiam commendandam a te fore; tum argumenta aut motiva perquiras, quae non omnibus in promptu sint. Haec auditores cum voluptate excipient; novis quippe et venustis non delectatur nemo. Qui vero veterem semper crambem recoquunt, fastidium ac satietatem pariunt. Ne quis tamen perperam intelligat. Venustam doctrinam non ego vana et inutilia roco, etsi curiositati placent. Haec jam superius improbavi. Sed quaestiones quasdam intelligo a schola sancticis doctoribus agitatae circa virtutes ac vitam christiano homine dignam. Haec populum fere latent; magno enim comparantur studio. Has ergo orator enarrare conetur ea concionis parte, quam vulgo doctrinalem nominant; eaeque tot sunt, ut solido anno copiam dicendi praebent. Ad hunc finem legant ac perlegant oratores novi primam secundae, item secundae secundae s. Thomae, ubi de virtutibus et peccatis agit. Vidisse etiam juverit opus illud, quod inscribitur „Summa virtutum et vitiorum“; pulcherrima ibi occurrunt nec sane vulgaria.

Ad secundum quod spectat, vetera scilicet novo modo efferre, id quoque apprime necessarium est. Quam multa enim millies repetita sunt, quae tamen quotidie fere iteranda veniunt. Ut his quoque gratia aspergatur aliqua, subsidio erunt rhetoricorum praecepta. De quibus quum tam multa exstent scripta, ea solum innuam, quae veterem materiam novo donant colore.

22. Ante omnia id assequimur, si similitudine quaedam vel collatione proponatur res, mutuata illa quidem vel ex evangelio feriae vel ex materia sermonis. Exempli gratia adhortandi sint auditores ad animi demissionem; res quidem vulgaris est, tu vero dicas: christianorum virtutes niti fundamento debere solido radicibusque altis teneri etc. Secundo idem obtinetur, quum res per opposita illustratur. Quod si utrumque jungemus et rem per similitudinem pariterque per opposita explicabimus, tum profecto vividiore eam lumine collustrabimus. Adde exemplum. Virtus solido fundamento opus habet; hoc si deest, rimam aedificium facit ac ruit etc. Arbor nisi alte defigit radices, caret fructibus . . . Solidissimum virtutis fundamentum, altissima ejus radix humilitas est; ergo . . . Ast haec liquidiora fient, quum de ipsa sermonum structura dicemus. Teneamus interea, bina haec adjumenta praesto esse debere, tum quum orator docet, tum quum movet.

Rationes quoque, quas affert, confirmabit opportune auctoritate aliqua vel testimonio non levis tamen ponderis. Ad hoc percommode accidet, assidua versasse manu scripturarum libros, praecipue si literalem sententiam attingere quis conatur. At enim hac scientia orator vacat. Tum vero concordantias volutet, usque dum pulchre aliquid dictum in rem suam e. g. penes prophetas reperiat. Consulat deinde Hieronymum vel exegetam alium in locum repertum; qui si venusti quid afferant, in orationem ipse suam transferat. Item si eruditione caret, utilitati ipsi erit Summa virtutum et vitiorum, de qua superius diximus, vel liber ille, qui „Paedecta“ inscribitur; neque improbo opus erit labore, virtutes enim ac vitia suo quaeque titulo distributa inveniet. Exstat et volumen aliud, cui adhibita inscriptio „Flores doctorum“, ubi plura sanctorum dicta ex ordine colliguntur.

Ad similitudines figurasque quod spectat, si in concione usurpabis, venustae illae sint; vetera enim fastidiunt auditores. Has etiam in libris collectas reperies; similitudines e. g. in eo, qui „Symbola sanctorum“ nomen praefert, figuras in aliis pluribus. Suadendum magnopere in hunc

scopum existimo, ut concionator libellum ad manum habeat, ubi quod in lectione quotidiana utile occurrit, adnotet.

Exemplis etiam propositis animus vehementer moveatur; cavendum tamen, ne sint conficta et gravium destituta doctorum auctoritate. Sed hic non diutius moror.

Ad similitudines redeo. Quae quoniam magnae sunt utilitatis et orationem mire illustrant, normam hic aliquam visum est subdendam, ad quam orator eas facile offerret apteque proponat.

23. Illud ergo, quod est comparatione illustrandum, efferat orator, sive mente sive calamo, propositione aliqua, quae subjecto constet, copula ac praedicato. Difficile hoc factu non est; quiddam enim excogitaveris, id propositione vel categorica vel hypothetica valet exprimi, ubi tria illa necesse est occurrant. Tum vero ad similitudinem struendam subjecti et praedicati prioris loco duo nova subdat; ejusmodi nempe quae illis relatione aliqua vel convenientia respondeant; aut nonnisi unum, si lubet, mutet subjectum vel praedicatum. Hisce peractis, similitudo jam est in promptu. Exemplo res penitus clarebit. Sit auditoribus suadendum, ut letalem culpam sine mora excutiant. Primum quidem propositionem hanc mente fingamus: Homo peccatum sine mora desere. Similitudo haec exquirenda pro homine et peccato, aut pro alterutro tantum; melius tamen si pro utroque. Nunc, quaeso, advertito, creatis rebus omnibus boni aliquid ac mali inesse, ipsius nempe naturae vi. Id ergo quod est comparatione excolendum, qua bonum est cum bona alia re componi debet, qua maneam cum manca. Ad propositum exemplum redeamus. Duo ibi occurrunt, homo, qui bonus est, peccatum, quod malum. Jam ceteras lustremus res. Num quas offendimus, quae bonitate sua homini comparari queant? Ita sane. Aves invenimus et reliqua animantia, quae mundum ut homo incolunt; invenimus etiam urbes et castella, quae hospitio peregrinos donant; idem de arboribus dicas, de lapidibus pretiosis et alias id genus. Peccatum quoque non paucis habet, quibuscum turpitudine convenit; lutum, puta, aegritudinem, servitutem, laqueum,

viperinum morsum etc. Hisce inventis, nil modo superest, nisi ut comparationem instituas. „Si quis iter faciens gradu, medio luto, fallatur, an non illico assurgit? Haud secus ille agat, qui in peccatum prolapsus est.“ Heic, ut vides, peccatum solum luto componitur. Alia ratione sic dices: „An non vidistis aliquando aviculam venantis laqueo deprehensam? Alas misella conceitit totisque nervis amissam libertatem recuperare nititur. Si quis ergo peccati laqueo tenetur, ne sistat miser quoad inde se expediat.“ Habes hic hominem aviculæ, peccatum laqueo comparatum. Hæc ratio exquirendarum similitudinum difficilior initio videbitur; verum si exercitatio privata non deest, res brevi tempore nullo ipsi labore stabit.

Quæcumque demum fuerit tractanda materia, similia sponte sese offerent, quibus eam illustret utilitate auditorum maxima. Inde etiam facilitas ipsi creabitur in rite applicandis sacrarum scripturarum symbolis, ex iisque documenta morum deducendo.

Quibus omnibus abunde sit dictum, qua ratione facultatem sibi orator comparet ad sermones cum venustate parandos.

Superest ut de textura ipsa sermonum atque ordine dicamus. Uti enim cibi etsi varii sunt et exquisiti, si tamen una omnes permixti lance exhibentur, stomachum movent, diversitas autem fereulorum famem extimulat ornatque convivium, sic pulchra quamvis sint, quæ sis dicturus, ea si apta carent dispositione, auditores fastidient.

24. Textura hæc sermonum varia est, pro varia concionatorum indole. Modos omnes indicare non est mihi animus, nec si foret, tenuitas ingenii mei ad id præstandum valeret. Quas vero ipse rationes in mea diuturna dicendi exercitatione inveni, proponam paucis, quibus lector, si visum fuerit, utatur. Et quoniam nulla est oratio, quæ non debeat pluribus constare partibus, quas vulgo puncta nominamus, dicam in antecessum, quam ego normam reperi pro puncto quolibet amplificando, sive ad docendum sive etiam ad affectus movendos. In singulis igitur punctis

singulæ proponantur veritates; tum argumenta sequantur sive suavia sive fortia ad concitandos animos. Hoc tanquam epilogo universa amplificationis ratio continetur. Integrum porro oratori est, veritate tantum explanata, argumentis supersedere, aut unico uti argumento, si satis est, aut coercere plura, prout nempe magis minusve amplificatione opus habet. Veritatem, quam diximus, primo semper loco efferat proponatque conclusionis instar selectis apertisque verbis, ne sit captu difficilis. Improbandum autem videtur ille, qui confuse hæc in re procedit vel verbose nimis. Auditores enim nil certi capiunt; quumque quid agatur ignorent, animis etiam rigescunt. Brevitati ergo et perspicuitati in docendo studeamus; excessum tamen caventes, ut non doctis solum, sed rudibus etiam perspicua sit oratio.

25. Ad hoc juverit unam eandemque veritatem bis terve enuntiare, mutata scilicet verborum forma, et in hanc modo partem auditorii respiciendo, modo in illam. Ita et veritas pleno lumine perspicitur, et satietas vitabitur variatione verborum. Hæc tamen unius rei repetitio minus videtur commode fieri medio sermone ac sub finem; utilius ab initio aut cum intellectu difficiliora occurrunt. Post hæc gressum orator faciat ad media copiose exponenda, unde excitetur voluntas; prudenter autem id agat, et quo gratior sit, auctoritates, ut dictum est, usurpet comparationesque et figuras; curet vero semper, ut auditores quod reliquum est sermonis avidè appetant. In quo duo veniunt notanda. Primum est, ut inter ea quæ afferuntur non desideretur connexio: quare si vel testimonium aliquod vel comparisonem inserere orationi placet, pauculis verbis fiat, ut superioribus apte cohaereat. Alterum est, ut in argumentorum amplificatione fiat sæpe transitus ad contraria; opposita enim juxta se posita magis elucescunt. Ita e. g. ad suadendam animi demissionem inquires: humiles Deus beneficiis cumulat; quod postquam auctoritate aliqua confirmasti, exponas quam implacabili Deus odio prosequatur superbos. Sed hæc clariora inferius apparebunt.

26. Etiam in movendis affectibus earumdem sententiarum repetitio non erit inutilis; servatis tamen regulis de diversa semper auditorum parte respicienda. Quod facile praestabit orator, si binos ternosve practicos, ut vocant, casus pro materia, quam tractat, proponet perinde ac si solus cum solo sermonem miscat.

Exemplum accipe. Suadeas humilitatem, ratione inde petita, quod Deus humiles in deliciis habet. Id porro firmes Isaiae testimonio: „Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum . . . et trementem sermones meos?¹ Tum sermonem ad unum aliquem convertens: „Audi, mi frater, subdas, quae Deus ipse testatur. Si demisso fueris corde, benigno te Dominus oculo intuebitur. An forte hic adsit nobilis aliquis, qui vano ductus honoris desiderio, rixas ubique et contentiones movet? Eja, dilectissime, si ad petendam ab adversario pacem te demiseris, paratus Deus est ut in suam te recipiat amicitiam. Aut unus aliusve est, qui in bono exequendo humanas aucupatur laudes? Ames, quaeso te, despic ac proteri inter homines; tum enimvero coelestibus affines deliciis. Tuque, o mulier, quae ad humana pectora allicienda exquisitiorem affectas cultum, mittas, precor, vanitates istas; modesto contentam ornatu Deus ipse te diliget, inquit enim: ad quem respiciam² etc.

27. Ut quisque videt, haec amplificandi methodus maximo auditoribus emolumento est; quum enim ad peculiariter semel iterumque deducatur oratio, quisque habet, quod pro se dictum accipiat. Ut vero casus hosce practicos sine nimio labore invenias, hanc normam adhibeto: Aut de vita christiane instituenda generatim agis, aut de virtute aliqua nominatim vel vitio. Si primum, illos ex triplici totius nequitiae radice repetas, superbia scilicet, avaritia ac voluptate. Si alterum, desumas eos ex peculiaribus hominum conditionibus, nobilitatem, opificum, sacerdotum, religiosorum et ita porro.

Jam aliud exemplum proferam, ubi universa hucusque tradita unico intuitu conspiciantur. „Intravit Jesus

¹ Is. 66, 2.

in quoddam castellum.¹ „Hinc mala nobis omnia, auditores, proveniunt, quod nempe castello similes nequaquam sumus; hinc neque Jesus ad nos divertit. Studeatis, quaeso, hoc probe intelligere. Deusne in animabus vestris ut habitat desideratis? Estote ergo firmi solidique in virtutibus tamquam castellum aliquod. Si Domini invasionem cupitis, ne in bono nutetis, arreptamque semel viam constanti gressu percurrite. Qua ratione Deus illum respiciet, qui bonum inter et malum indiesinenter claudicat? „Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Juda? anima vestra quasi nubes matutina et quasi ros mane pertransiens.² Haec nobiles quotquot estis audite, qui perseverantiam bonorum coeptorum tam facile despiciatis. Quid faciam vobis? Concionibus quidem interestis, recta quoque consilia capitis; nulla haec tamen stabilitate, quasi nubes matutina. Vobis vix e templo progressis, concepta evanescent proposita, quasi ros mane pertransiens. Tu vero, frater, qui pietati studes, qui orationi es addictus, qui sanctum morem coelestia meditandi tenes; quid faciam tibi, ait Dominus? quid ut dulcedine mea te repleam? quid ut muneribus cumulem? tu enim quasi nubes, quasi ros pertransiens mutaris in dies. . . Opifex desidiose, quid faciam tibi? qui ego miseriis medebor tuis? En tu versabilis nimium ac piger es. Labori insistas, virtutem constanti animo colas; tum sane meo numine felix eris. O quae nobis et quanta bona constantia parit! Guttula aquae, si continua est, magnos quoque lapides cavat. Coeptum ergo bonae vitae institutum servemus, dilectissimi; superabimus tandem naturae desidiam recteque agendi habitum acquiremus. Sacramentis persaepe uti es aggressus? Etsi piget, perseveres fortiter; idipsam brevi tempore cum voluptate facies. Taedet te modo carcere detentus vel morbo laborantes invisere? At perge strenuus, haec tibi deinceps delectationi erunt. Utinam hanc vestris animis veritatem alte defigerem! Innumeris teneris forsitan, dilectissime,

¹ Luc. 10, 38.

² Os. 4, 6.

peccatorum vinculis; ne animum ideo despondeas. Gutta cavat lapidem; constans bonorum operum exercitatio voluntatem superabit. „Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit“¹; sic ipse Deus spondet. Voluntas perseveranti labore firmabitur, gratis quoque suis vos Dominus cumulat aeternamque demum assequimini beatitatem. Id unusquisque pro certo habeat, nil potius Dei ministros dolore afficere, quam minimam hanc animorum in bono stabilitatem. Tu vero, dulcissime mi Jesu, heu quam amaro vulnere dilaceratum cor geris ex tanto hoc perseverantiae defectu!²

28. „Postquam Jerichuntinam urbem cepit Josue, transit inde cum exercitu universo ad expugnandam Hai.³ Quid vero? Quum e militibus nescio quis grave admisisset crimen, permisit Deus, ut in hostium conspectu turpi sese Israelitae darent fugae. Tum Josue scidit vestimenta sua, pronus cecidit in terram clamavitque ad Deum: Mi Domine Deus, quid dicam, videns Israellem hostibus suis terga vertentem? Heie, dilectissimi, quid cum Jesu actum est, agnoscite. Virginea ipsius caro flagris ad columnam dilacerata est, clavis in cruce transfossa est, perseverantiae scilicet nostrae defectum luens. Poterat Christus sola non incarnatione redimere. Quod vero tot id supportatis doloribus effecit, id, si fides ecclesiae patribus adhibenda, ad inconstantiam hominum expandendam evenisse etiam credendum est. Heu quantum Jesu dolori est, eos ad vitia redeuntes cernere, qui jam in sacra exomologesi iisdem valedixerant! „Amice, ad quid venisti?“⁴ sic ipse Judam est allocutus; ejus nempe detestatus mutabilitatem, qua amicus in hostem, apostolus in perduellem sese converterat. Tu etiam aliquando, frater, animi demissionem colebas; non te, quaecumque oblatrarent homines, dimovebant, tanto scilicet amore Dei flagrabas. Nunc vero ne verbum quidem asperum perfers, irasceris, furis. Cerne, quaeso, divina Christi membra largo manantia sanguine. Tu nempe castus quondam, nunc tentationibus superatus,

¹ Mat. 24, 13.² Jos. 7, 1 ss.³ Mat. 26, 50.

infando vitiorum coeno volutaris. Aspice vulneratum Deum; percontare ipsum: Equid, bone Jesu, tot te flagris proscissum? Reponentem audies: Ut scilicet exemplo meo tuam roborarem constantiam, ut hostes profigares strenue, ut ne fugam turpiter capesses! — E contra summa Deum voluptate perseverantes afficiunt. „In ipsa hora exultavit (Jesu) Spiritu Sancto.“¹ Reversi quondam apostoli ex urbibus, ad quas fuerant ad concionandum missi, haud levi gaudio narrabant, suos nequaquam fructu caruisse labores, ac populos ad bonam frugem revocatos esse. His auditis, magnopere delectatus est Jesus.² Eja, fratres, nemo ergo hic aderit, qui tantam Christo laetitiam pariat? Peccatis igitur sit satis datum. Virtutem constanti amplectamur animo. Quas tu tentationes forti pectore pateris, quas tu hostium insidias retundis, mirum quam cordi Jesu jucundae adveniunt. An non haec sibi merito postulant, quae pro nobis est passus? Ita sane, dilectissime Jesu; hoc ego doloribus rependam tuis, disrumpar potius, quam te rursus offendam; totus licet obloquatur mundus, ego tamen injurias inimicis condonabo libens etc.“

29. Hoc exemplo primam in amplificando methodum propositam habes. Primo enim loco, similitudine haud obvia ex castello petita enuntiatur doctrina de constantia in recte coeptis. Tum proposita dilatatur conclusio. Subjicitur his ad movendum ratio ex damno deducta firmaturque auctoritate adnexis casibus nonnullis practicis. Deinde affectus etiam ex opposito excitantur, perseverantium nempe felicitate, quod amplificavi comparatione guttae lapidem cavantis, subjecta iterum scripturarum auctoritate. Post haec fit transitus ad argumentum alterum a Christi passione mutuatum addunturque, ut supra, exemplum, testimonium, casus practici. Tandem oppositum quoque affertur ex laetitia Jesu, et epilogo finis imponitur. Hic modus sua venustate non caret; ac servatis servandis, poterit orator adductum imitari exemplum. Advertat tamen, etsi hic transitus ad opposita fit adducendo similitudines,

¹ Luc. 10, 21.² Luc. 10, 17.

auctoritates etc., non teneri ipsum stare huic ordini. Agat pro lubitu, servata semper argumentorum varietate.

30. Plures adhuc suppetunt amplificandi rationes. Alia sic conficitur. Enuntiata conclusione, eam orator probat ex binis oppositis, quorum utrumque confirmat narratione aliqua e scripturis deprompta non sine adjecta testimonii auctoritate. Probe autem advertat, quo procedendum sit ordine. Nam conclusione adducta eaque quantum opus est dilatata, affertur narratio, unde colligatur, quantum illis obventurum sit damnum, qui a proposita agendi norma sese reducerint. Secundo autem, quantum alii ex ea perceperint utilitatem, indicatur narratione altera. Sequitur adhortatio ad postremos hosce imitandos, auctoritatibus ad omnium confirmationem non praetermissis.

Exemplum hic quoque attulisse juverit. „Intravit Jesus in quoddam castellam.¹ Ideo, dilectissimi, ad nos non divertit Jesus, quod nempe castello similes nequaquam sumus. Studeatis, quaeso, hoc probe intelligere. Deus ne in animabus vestris ut habitat desideratis? Firmo ad hoc solidoque pectore est opus ad Dei placita sancte constanterque servanda. Qui secus egerit, difficile dictu est, quanta ipsum maneant incommoda. Scripturae sacrae id aperte produunt. Quum ratum Deo esset, Sodomam et Gomorrham incendio delere, advocatum ad se Lot jussit inde discedere cum familia universa ac montium viam arripere; quod ille dicto audiens praestitit. Addidit vero Deus, fugam sic ab ipso suisque capessendam, ut ultro semper procederent, nec quantumvis exaudirent strepitum currantium urbium, retro respicerent; aliter si qui fecerint, perituros. Ecce autem dum iter properant, tumultuarius a longe rumor. Tum vero uxor Lot, quippe quae debiliior ideoque inconstans, oculos retro ferre; ast eo ipso instanti versa est in statuam salis,² quam usque in praesens lingunt armenta. Quid, quaeso auditores, sperandum ei superest, qui bonum inter ac malum indesinenter claudicat,

¹ Luc. 10, 38.

² Gen. 19, 26.

nisi ut in lapidem demum vertatur? Vos Deus pro benignitate sua e Sodomis evocavit, e peccatorum eripuit nexibus: virtutis iter jamdiu tenebatis; quum subito passiones obstrepente, conceidit cor. Ergone quod insipiens obmurmuret mundus, timor vos occupat, victas vos datis manus, divinoque nutu posthabito a coepto virtutis tramite aberratis? Quid, rogo iterum, quidnam sperandum superest, nisi ut obdurato corde vertamini tandem in statuam salis, quo passionum vestrarum pascantur armenta? Haec procul dubio instabiles manent. „Quid faciam tibi, Ephraim, quid faciam tibi, Juda?¹ . . . Tum sequitur amplificatio ut in superiori exemplo; qua perfecta, ad alteram narrationem venit hoc fere modo. „Collectabatur Jacob cum angelo, quumque magis magisque incalesceret fervor: „Dimitte, rogavit angelus, dimitte me, jam enim ascendit aurora.² At instare Jacob; manus conserere ardentius, simulque clamare: „Non dimittam te, nisi benedixeris mihi!³ Profecto tanto luctatus ardore est, ut adveniente die optatam assequeretur benedictionem, quin et ipsum nomen ab angelo immutatum habuit. Sic nempe Deus cum perseverantibus egisse solet. Vos quoque, dilectissimi, utroque brachio dimicite strenue, actione scilicet et contemplatione, amore Dei ac proximi. Durate, quaeso, per hujus vitae tenebras, aeterna donec aurora consurgat. Luctantibus hic fortiter coelestis destinatur corona. „Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit.⁴ . . . Addatur demum allatae auctoritatis declaratio, atque epilogu, ut supra, absolvatur.

31. Hoc quoque amplificationis genus facile venustumque est; scripturarum enim historiae figuris et comparationibus ornatae magna audiuntur delectatione. Quod vero pro unico argumento fieri posse ostendimus, idem et pro pluribus usui esse potest.

32. Tertiam proponamus methodum. Veritate aliqua enuntiata conclusionis instar ac dilatata, ut superioribus

¹ Os. 6, 4.

² Gen. 32, 24 ss.

³ Mat. 10, 22.

dictum est exemplis, proferatur illico auctoritas vel testimonium, unde pateat permagni momenti eam esse, quippe quam Deus ipse suis firmaverit verbis. Tum ex ipsa proposita auctoritate occasionem nactus, addat orator argumentum aliquod a minori ad majus; quod ut vim majorem exerat, confirmet exemplo, exemplumque binae ternaeve sequantur figurae summam prolatae. Hisce peractis, ad eos corripiendos transeat, qui contrario modo se gerunt. Reprehensionem vero auctoritate pariter, argumento a minori exemploque roborare studeat.

Oculis rem subjiciamus. „Intravit Jesus in quoddam castellum.“ Amplificatio ut supra. Tum sequamur: „Quum de veritate hac nemini dubium esse debeat, eam ipse Deus testatam voluit. Cantorum namque cap. 3. legimus: „En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios et ad bella doctissimi.“¹ Ac si diceretur: Ne vestra, dilectissimi, vos fallat opinio; pectus, quod Deo thalamus esse velit, fortitudine polleat necesse est. Sexaginta fortes ambire illud debent ex fortissimis Israel; consilia nempe ejus non qualiacumque sed tenacia sint. His sane cordibus utitur lubens ad habitandum, ad quiescendum Deus. Quid vero mirum? An non homines quoque, si hostes habeant, tutum sibi optant domicilium? Si igitur ad labilem nos vitam tutandam id facimus, injuriane Deus fortia pectora sibi quaeret, ut infernorum hostium aggressiones superet? Scio equidem, vim Deo inferri nequaquam posse; verum si nos, ut sumus instabiles, libero abusi arbitrio, flagitium aliquod perpetravimus, et Deus nos relinquit necesse est domumque deserat, quam tanta incolebat cum voluptate. Ne, quaeso fratres, nos ipsi nos decipiamus. Hostium plena sunt omnia, nec absunt, sed ingruunt. Qui ergo Deo adhaerere cupit, qui ejus benevolentia frui, propositi sui tenax esto, paratus dirumpi potius, quam a lege Dei ne transversum quidem unguem recedere. Haec magnus ille apostolus quum probe nosset, semetipsum nobis rupe fortiorum exhibuit,

¹ Cant. 3. 7. 8.

clamans: „Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames? etc.“¹ Non mea, inquit, uti vestra nutantia consilia sunt. Christo ego inhaerebo immotus. Non me ab illo aerumnae, non me labores, non me gladius, non quaevis alia divellent. En quina merito arci comparatur inexpugnabili! Nec sane tales vos ego dixerim, qui daemoni allicenti ultro semper victas porrigitis dexteras. Hanc Deus constantiam exigit. Haec nimirum petra illa est, quam supra Christus domum aedificatam voluit, quae nec ventorum impetu, nec fluminum violentia dejiceretur.² Haec mons ille Domini est, cui David componit, qui confidunt in Deo; nec in aeternum commovebuntur.³ O felix perseverantia! columna ignis, quae filios Israel per desertum ducit; nubes, quae radios nobis divinae justitiae arces! Deum enixis rogemus precibus, ut hanc nobis impertiatur.⁴ . . .

„Verum prohi dolor! quam rara constantia haec inter homines. Quamobrem jure Deus penes Oseam queritur: „Quid faciam tibi Ephraim? etc.“ . . . (Amplificatio ut in primo exemplo). Vos ego consulo, dilectissimi; an non merito officii cujusdam magister irascitur, quum pueros tabernam deserentes conspiciat? Jam agite; si artem quamlibet ut bene quis teneat, perseverantia opus est, nulla opus erit perseverantia, quum de re longe magis ardua, de comparandis, inquam, virtutibus agemus? Hinc et a Job dictum legimus: „Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.“⁴ Tales Deus optat famulos, mediis nempe afflictionibus, media morte constantes.“ . . .

33. Tertium hoc amplificacionis genus gravitatis plus habet penes doctos praesertim, utpote quod literaliter scripturarum sententia ad suadendum utitur. Oratores, qui robusta gaudent voce, hoc genus commode usurpabunt. Illud tamen advertant, hic plus quam alibi decoram vultusque pronuntiationem requiri.

¹ Rom. 8. 35.

² Ps 124. 1.

³ Mat. 7. 24 ss.

⁴ Job. 13. 15.

34. Nunc demum de *textura ipsa sermonis* dicere agrediamur. Ea quoque multifariam componi potest.

Ac primum veteres patres imitari possumus, Chrysostomum nempe et Gregorium, qui locum aliquem evangelii percurrere fuerunt soliti, adjectis hic illic explanationibus. Locum ergo evangelii, quem enarrandum sumimus, perlegamus attente, adhibitis etiam exegetis ad literalis sensus assecutionem, Chrysostomo inprimis, qui in novo testamento explicando ceteris omnibus antecellit. Post haec videamus, quatenam inde christianae vitae documenta erui sponte possint. Inventa vero sic in tres quatuorve partes dispescamus, ut pars postrema postremis evangelii verbis respondeat. Qua in re si difficultas oboriatur, catenam auream divi Thomae consuluisse juverit. Tot enim ibi referuntur sanctorum patrum sententiae, ut aliquot doctrinae capita inter illas arduum reperire non sit. Singula porro haec capita proponemus conclusionum instar, quas traditis superius modis amplificabimus.

Ut vero res majori cum delectatione cedat, initium fieri orationi potest aliquot evangelii verbis ad modum sententiae prolatis; statimque primum doctrinae caput breviter explicetur, uno tantum ad movendos animos adhibito argumento. Redeamus deinde ad evangelii verba, quibus tandiu immorabimur, quamdiu occasio non sese praebeat alterum proponendi doctrinae caput. In hoc diutius sistendum est, binis allatis argumentis. Item de tertio intelligatur, quod erit in longius adhuc trahendum. Demum absoluta evangelii explanatione, sequitur postremum punctum, quod curabit orator et ut reliqua amplitudine superet et ut maximi momenti sit, quo scilicet in fine calescat oratio. Integrum porro cuique fuerit punctorum numerum augere; tum vero brevius unumquodque sit, ut diutius in postremo versetur, apteque ac venuste orationem claudat.

35. Ab hac non valde discrepat secunda sermonem texendi ratio. Quae tota in eo est, ut evangelium brevibus interjectis notulis integrum perlegatur. Tum ex ipsa re dubium aliquod velut sibi obortum proponat breviter orator,

quo nempe auditorum mentes excitentur. Inde bina vel terna doctrinae capita inferet, quae traditis superius modis amplificabit, docens pariterque movens ad recte agendum. In fine propositum enodabit dubium, non jejune quidem, sed large fuseque. Sic ergo dubii propositione, punctorum divisione ac dilatatione, dubii rursus enodatione tota constabit oratio.

Exemplum subjicio, punctorum tamen amplificatione omissa. Sit evangelium dominicae primae post Epiphaniam, ubi narratur, quod remansit puer Jesus in Jerusalem. Historia igitur praecedat, brevibus, ut dictum est, annotationibus. Tum dubitans inquit orator: „Quorsum, o bone Jesu, sic tuam dolore afficis matrem? Si verum est, poenas infligi hominibus vel propria vel aliorum culpa, nec ipsa quidquam tua mater peccavit, nec ei redimendi humani generis demandata provincia est. Cur ergo sic illam saucias? Ut via responsioni sternatur, advertite, quaeso, ad triplicem hunc scopum operari quemquam posse. Primum quidem ad peccatorum veniam impetrandam. Sublimis hic scopus est. Utinam quam grande malum peccasse sit, omnes ex animo cogitaremus! „Fili peccasti, ne adjicias iterum, sed de pristinis deprecare!¹ Punctum hoc postquam aliquantisper dilatatum fuerit, secundus proponatur agendi scopus. Ex. gr. „Est et alter quoque operandi finis. Quod nempe, delictorum patione exsoluta, omnia ad gratias Deo agendas dirigamus. Sublimior, ut patet, haec ratio agendi est.“ . . . Hujus puncti dilatatio amplior sit oportet, nonnullis recensitis muneribus a Deo in nos collatis. Gressus demum fit ad tertium punctum. „Sunt et hominum quidam, qui sola Dei dilectione moventur ad operandum. Perfectorum hoc genus est, qui laborum, insectationum quidquid est ultra libentes amplectuntur.“ . . . Ejus porro doctrinae amplificatione peracta, sequetur dubii solutio. „His omnibus liquet, amoris perfectionem in eo esse, ut quis pro eo, quem diligit, patiatur. . . Hinc est, quod Deus tam multa tamque gravia bea-

¹ Ecdus. 21, 1.

tissimam matrem perferre voluit. Quid enim illa non est perpessa?¹ . . . Fiat enumeratio. Auditoribus demum ad miserendum imitandumque excitatis, claudetur oratio.

36. Quoad hunc modum illud notandum venit, quod solutione dubii proposita, tres subdi queunt interrogationes, quarum singulae singulis respondeant punctis. V. gr. „Jam quaeso, dilectissime, ad quem finem operationes tuae diriguntur? Num ut noxarum impetres veniam? Quidnam de eo diceres, qui ad restinguendum ignem oleum apponeret aut ligna conferret? oh te infelicem nimium! potius quam Deum iratum places, flagitia flagitiis cumulas, divinaeque justitiae furorem irritas. „Super quo percutiam vos ultra, addentes praevaricationem?²“ Sic et reliquis interrogationibus occurrendum, comparisonem aut exemplum aliquod usurpando, unde pateat, quam praepostere agat, qui sese aliter gerit. Postremae interrogationi placida responsio fiat. „Qui ex amore operantur, hi milites Christi appellari merentur, similes iis tribus fortissimis David, qui per medios iverunt hostes, et cyatum aquae referrent de cisterna Bethlehem.³ Nullos profecto hi metuunt labores . . . dum Deo offerre queant, quod ipsi non sit ingratum.“ Posset id quoque illustrari binis ternisve scripturarum exemplis, quibus finis dicendo fieret. Hic modus non modicae venustatis est. Qui tamen si adhibetur, ne nimius sit orator in punctorum dilatatione.

37. Alia etiam suppetit sermonis texendi forma. Evangelium prouti jacet recitatur primo. Tum additur: „Duo hinc colligimus. Primum est⁴ . . . et aliquod proponitur doctrinae caput evangelio vel festo conveniens; eoque quantum satis est amplificato, fit transitus ad secundum. Vel si lubet, unumquodque caput binis ternisve argumentis confirmet; tum ex utrisque simul morale aliquod documentum inferat, additisque ad confirmationem figura vel auctoritate aliqua, sermoni finem ponat. Methodus ista opportunè maxime videtur in festis servatoris nostri beataeque ejus matris. Sit ergo exemplum pro festo virginittatis Ma-

¹ Is. 1. 5.

² II. Reg. 23. 16.

riae. „Duabus de causis Deum voluisse autumo, ut ejus mater virginittatis laude floreret. Prima est, quod carnalis voluptas, utut in matrimonio, christianae vitae perfectionem remoratur. Unde Deus ipse testatur¹ . . . Rationes aliquot haec afferuntur, quibus pateat non decuisse Dei matrem tali labe notari. Continuetur deinde: „Secunda ratio est, ut nascens ex virgine matre manifestum ipse faceret, venisse se ad corda hominum purificanda tergendasque peccati maculas. Quamobrem inquit propheta² . . . Hoc etiam puncto absoluto, subjiciat demum: „Ex his vero quid erudendum? „Sanctificatio vestra.³ „Ecce virgo concipiet et pariet filium.⁴ Vidit rex Nabuchodonosor lapillum ex alto delapsum, qui sine hominis ope statuum dejecit.⁵ Jam tempus est, fratres, ut statua deiciatur superbiae nostrae. En petra delabitur. Petra autem erat Christus.⁶ . . . Vidit quoque Ezechiel portam clausam, Domini domum plenam gloria ejus⁷ . . . Benignitate virginis plena erit terra“ . . .

38. Quartus adhuc texturae modus habetur. Enarrato evangelio subjicies: „Hodie ecclesia hoc prae oculis habet. . . Cujus nomine non hoc vel illud intelligendum est, tali vel tali de causa . . . Hoc ergo respicit“ . . . Hic vero aliqua veritas proponatur ac dilatetur. Post haec prosequere: „Verum non id sufficit; aliud quoque requiritur tale vel tale“ . . . Exponet haec secundum punctum, amplificationem faciet, remedia suppedabit, suasiones adhibebit.

Exemplum ducamus ab evangelio; ubi de infirmis sanatis sermo est. „Febrim vestram ecclesia sanare cupit; non corporis inquam, haec enim subinde est utilis, nam infirmitas gravis sobriam facit animam (hic ad agrorum solatium infirmitatis exponantur emolumenta); sed febrim spiritus intelligo. Febris nostra avaritia est, febris nostra . . . Infirmitas nostra ex tali vel tali vitio oriuntur . . . Nam . . . At enim quid nobis remedio erit? Adveniat utinam coelestis ille medicus. Ille vos docebit quid agatis . . .

¹ I. Thess. 4. 3.

² Js. 7. 14.

³ Dan. 2. 31 ss.

⁴ I. Cor. 10. 4.

⁵ Ezech. 44. 2 ss.

quid caveatis . . . quam bene ipse sanum illum vel illum reddidit, eo quod hoc vel illud praestitisset" . . .

Idem modus servari potest, ubi de virtute aliqua sermo sit; v. gr. de misericordia: „Misericordiam ne, quaeso, putetis positam in sensu nescio quo naturalis teneritatis. Is enim animae nec bonus est nec malus, verum prout a nobis adhibetur utilis vel nocivus evadit. (Hic explicetur pluribus, quo pacto naturae dona, etsi per se indifferentia, bonis emolumento sunt, malis pernicii; quamobrem recte illis utendum tali vel tali ratione). Sed quid est misericordia? quid ut sit virtus requiritur?“ Hoc perspicue orator doceat, commoda ostendat, media suppetat, virtutem ipsam denique laudibus prosequatur, figuris quibusdam adjectis appositorum instar.

39. Et haec quidem de sermonum structura sufficiant. Dummodo enim puncta singula rite amplificare quis noverit, nulla difficultas supererit in apta eorumdem dispositione. Illud semper ante oculos orator habeat, ut quae in concione docet, aut literali nitantur evangelii sententia, aut historia, quam idem evangelium vel diei celebritas memorat. Hac ratione nunquam illum doctrina deseret; etsi enim sublimia tractat et insolita, ea tamen evangelio fulciuntur. Praeterea si materia sermonum evangelio respondeat, varietas hujus varietatem illorum gignet. Quid tamen ubi diversis diebus unum idemque legatur evangelium? Tum vero diversis incedendum viis; idem namque evangelii caput plures exhibet veritates, quae amplam suppetunt dicendi materiam. Hic rursus inculcare libet, ut proponenda veritas novitate quadam aspergatur. Sic superius factum, quum de perseverantia diximus similitudine arcis allata. Sic fieri etiam potest in evangelio de parvulis, ubi captata ex parvulis occasione, de humilitate non inepte quis disseret. Difficultas hac in re nonnulla aderit, quum perspicuam quandam doctrinam sine parabolis evangelium exhibet, v. g. „Diligite inimicos vestros.“ Attamen tum quoque novum aliquem aspectum, quo res proponatur, reperire non est arduum. Magno ad hoc auxilio erit lexicon Petri Bercorii. Tribus omnino tomis ex-

hibet ille literarum ordine digesta quotquot sunt scripturarum verba. Adnexam cuique verbo amplam cogitationum copiam concionator inveniet.¹

40. Monere demum non abs re fuerit, ut in qualibet oratione illae usurpentur figurae, quae ad movendos animos plurimum faciunt, ut est exclamatio. V. gr. „Te angelorum, bone Jesu, laudet beata cohors, qui tam saeva pro nobis es passus!“ Vel etiam precatio: „Te, Domine, horum omnium nomine precor, ut lumine nos regas misericordiae tuae.“ Haec aut similia percommode tum cadunt, quum puncti cuiusvis peracta amplificatione, affectus sponte excitantur. Joverit etiam auditores ipsos alloqui: „Quaeso te, dilectissime, per Jesu viscera,“ aut admiratione uti: „Jesu bone, quis hoc unquam crederet!“

41. Hucusque igitur adjumenta concionatori suffecimus, quibus usus sermones apte componeret. Antequam finem faciam, visum mihi est indicare materias etiam, quae frequentius summoque emolumento tractentur. Quamvis enim immensus haec campus oratori pateat, quaedam tamen sunt, quae utpote christianae sanctimoniae radices saepius iterasse necesse est, unde et saepius in scripturis occurrunt.

I. Frequens sit orator in demonstrando, quam necessarium sit, ut noscat unusquisque, quid in suo munere praestare debeat. Hujus rei ignorantia multorum delictorum origo est, nec tamen excusat homines ante tribunal Dei. Major christianorum pars temere in hoc negotio procedit. Monendi ergo sunt, suadendi, inducendi, ut a doctis, piis prudentibusque viris, quae sint officia cuique propria, perquirant.

II. Doceantur filii ac famuli, quid eorum conditio potest, simulque parentes ac domini moneantur, quam severam Deo redditari sint rationem haec super re. Quotidianas preces scivisse non est satis; sed suasionibus ac poenis curare debent, ut filii ac famuli peccatorum vinculis exiantur. Reprehendatur etiam mancipiorum neglectus (si mancipia eo loci sint); caveatur, ne bestiarum

¹ Bercorii Repertorium morale, Argentinae 1473. Norimbergae 1499, etc.

more tractentur, nulla animis adhibita cura permissoque inter ipsos concubinato, quo nempe numero augeantur. Denum commonefiant parentes, ut probis magistris filios erudiendos tradant; magistrorum enim mores discipuli imitantur.

III. Hortandi magistratus, ut aequum justumque judicent pravosque populorum convellant mores. Maxime hoc inculcandum; gravis enim fere ubique adest negligentia, unde fame, luc aliisque poenis a Deo plectuntur populi.

IV. Pluribus quoque commendandum, ut probe omnes considerent, quam vitae conditionem amplecti unusquisque debeat, multis hac super re fuis ad Deum precibus multaque adhibita consultatione. Utut enim probata quaevis vitae conditio sit bona, non omnes tamen huic vel illi accommodati sunt. Hic vero sumenda occasio, ut moneantur parentes de officio, quo tenentur, ut talem filii vitae conditionem suscipiendam curent, quae eorundem inclinationi respondeat. Districtam ab illis reposeat Deus rationem, qui cogunt filias monasteriis sese includere, filios vero sacerdotium assumere, nullo nempe Dei nutu, sola beneficiorum victusque comparandi causa. Si quis autem filiorum religiosae vitae institutum Deo vocante amplectitur, tenentur parentes inquirere, in quod illi monasterium sese recipiant, ne nempe eo veniant, ubi religiosae vitae disciplina labefactata sit. Haec frequentissime orator tractet, apprimere enim necessaria sunt.

V. Confessariis inculcet, ut a poenitentibus peccata exquirant, quae contra cuiusque officium admissa fuerint; raro enim de his cogitatur. Confessio extremum tribunal est a Deo in ecclesia constitutum, ubi illata aliis damna sarciri queant. Gravissime igitur confessarii delinquant, qui muneris suo perfunctorie satisfaciunt.

VI. De amore, quo nos Deus prosequitur, saepe sit sermo, deque ipso creatore omnium Deo. Omnes enim nosse debent, eum esse unum ac trinum, summe amabilem, perfectionibus cumulatissimum. His amorem Dei concipiunt homines, qui si deest, per vetita quaeque labuntur.

VII. De providentia Dei non rara sit mentio, et quo pacto bona ipsius voluntate universa reguntur in hominum emolumentum. Hinc proum erit hortari auditores, ut aspera quaevis aequo animo ferant. Nullus homo est, qui laboribus careat; Deus omnia disponit; solatium ergo capiendum atque inscrutabilia Dei veneranda iudicia.

VIII. Saepè etiam de redemptione dicendum, quantum Deus in nos contulerit beneficium, quum filium suum unigenitum dedit, qui mortem pro nobis oppetiit. Quanta hinc non eruenda utilitas? Id modo necessarium inprimis est. Haeretici enim sus deque omnia vertunt; oportet ergo ut probe catholici edoceantur. Redemptionis gratia extollatur. Idcirco loquendum de originali peccato; quanta ex eo derivata sint mala; quam summa nobis redemptoris necessitas. Patet hinc, quo amore, quam grato animo in Patrem aeternum ejusque Filium nos ferri oporteat; simul apparet, qua ratione redemptionis commoda in nos derivemus, fide nempe, charitate bonisque operibus.

IX. Ne fatigetur unquam orator sacer auditores suos hortari, ut sacramenta saepe suscipiant, misericordiae opera exerceant, charitatem servant, orent ac coelestia meditentur, ex quibus postremis immensa parantur commoda.

X. Vehementer et saepe invehatur in occasionem peccandi, adversus castitatem praesertim, simulque contra familiaritates varii sexus personarum. Mariti ac matres advertant sedulo, quibuscum agant uxores et filiae; inter cognatos enim turpia saepe flagitia committuntur ob virorum ac parentum negligentiam.

XI. Superbia et vana suimet existimatio magnopere reprehendatur, illa enim vitiorum omnium origo est. Ad animi etiam demissionem saepe excitandum; quo loco acriter insectetur concionator nimium in vestibus ornatum, damnis inde profluentibus perspicue indicatis. Otium quoque carpendum saepe.

XII. Ostendatur multoties, quam felix ille sit, qui amicitia jungitur Deo, et e contra, in quanto versetur pe-

riculo, qui letali culpa tenetur. Pecuniarum cupiditas ac nimia terrenarum rerum cura saepius improbanda.

Haec sunt, mea quidem sententia, de quibus crebrius concionator dicat; bonorum enim malorumque omnium radices sunt. Inquirat porro, num quae peculiaris adsit necessitas eo loco, ubi conciones habiturus est.

Epitome munerum concionatoris.¹

Finis remotus: Dei gloria; vita aeterna. Finis proximus: Purgare; illuminare; inflammare.

Concionatoris aptitudo, quae fini respondeat: Ordo; doctrina; missio.

Materia, quae sit solida et evangelium spirans.

Media: Unio cum Deo et exemplum, quum sit medium utrumque extremum respiciens; humilitas; oratio; lectio evangelii cum glossa et aliquo doctore pro captu et sui et auditorum; oratio cum meditatione; dispositio omnium et notatio, ubi forte magis quadrabunt, quae dicta sunt e suggestu.

Pronuntiatio: Gestus; sublatio vocis, hoc est aperta pronuntiatio atque ex corde locutio; quae inter concionandum occurrit, nisi sit doctus et exercitatus, omittantur, praecipue si sint de re difficili, aut unde potius laedi quam aedificari possint auditores sive magistratus spiritualis vel civilis; non turbetur.

Post concionem: Oratio; reflexio et gratiarum actio; si quid item minus apposite dixit, id observet, ut post-hac caveat.

¹ *Monita haec brevia in forma tabellae composita edidit Antonius Possevinus S. J. in sua bibliotheca selecta de ratione studiorum tom. I. lib. V. c. 41. (Venetiis 1603 pag. 242). Sequentem notam ibidem adiecit celeberrimus editor: „Tabella haec Jacobi Lainex, praepositi generalis societatis nostrae, viri sane acerrimi iudicii, saepe legatur a concionatoribus.“*

X.

Ex lectionibus de oratione.

Lectio 20.

Ut ostenderemus orationis excellentiam ex laudibus scripturae atque in praecedenti lectione¹ aliqua scripturae loca, quae mystice orationi applicata magnam explicant illius dignitatem. Nunc vero tres nobis scripturae sacrae auctoritates vel sententiae proponendae sunt, quibus oratio secundum litteram sacrificium vocatur, luctamen Deum vincens et nuntius inter Deum et creaturam. Ex quibus omnibus patebit ejus excellentia, et via nobis sternetur ad explicandum modum, quo oratio facienda sit, quod quidem paulo post latius dicendum est.

Primus locus est Osee: „Convertere. Israel, ad Dominum Deum tuum, quoniam corrui in iniquitate tua. Tollite vobiscum verba et convertimini ad Dominum et dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum, et reddemus vitulos laborum nostrorum.“² Dicitur impiis hic peccator corrui in iniquitate sua, non quidem locorum situ, sed quoad sui animi affectiones et mores; quia vere ex altissimo loco in infinitum cadit peccator, quando amorem Dei, qui summus est, in amorem creaturae confert, quae cum Deo comparata nihil omnino est in conspectu ejus. Jubetur deinde peccator tollere verba orationis. Nam quum indignum sit, in conspectu Dei vacuum apparere,³ gratissimum Deo est, si quis in conspectu ejus apparet orationem ei ferventer offerat. Estque hic modus loquendi quasi diceret: Tollite veluti in sacco verba et orationem, sicut dicebat Jacob filiis suis: „Sumite de optimis terrae fructibus in vasis vestris, et deferite viro munera.“⁴ Unde Beda ex hoc modo loquendi notat, quod oratio sit gratissimum Deo munus.

¹ In eodem codice ms. ex quo praesens lectio desumpta est, fol. 159.

² Os. 14. 2. 3.

³ Ecl. 35. 6.

⁴ Gen. 43. 11.